

o bohu (že existuje, že je stvořitelem světa apod.), tedy věty, jež jsou podle přesvědčení věřících pravdivé. Robinson zároveň žádá, aby význam náboženských vět byl posuzován vždy v určitém společenském kontextu.

Pro příspěvky druhého oddílu antologie je charakteristické, že jejich autoři tak či onak navazují na Wittgensteinovu koncepci „jazykové hry“ (a na pozdního Wittgensteina vůbec) a že v jejím duchu uvažují o specifčnosti náboženské řeči, a tím nakonec i náboženství samého. Na prvním místě tu čteme článek Williama D. Hudsona *Some Remarks on Wittgenstein's Account of Religious Belief* (z r. 1970), věnovaný především analýze předpokladů, z nichž vychází Wittgensteinovo pojetí „jazykové hry“ a náboženské řeči jako jejího zvláštního případu. Spolu s otázkou, do jaké míry lze skutečně mluvit o specifické náboženské jazykové hře, píše i o tom, jaký „výcvik“ potřebuje člověk k tomu, aby se mohl podílet na náboženské víře, zda účast na ní je rozumná a v čem vlastně spočívá rozdíl mezi lidmi věřícími a nevěřícími.

Už řadu let se každé září scházejí někteří vědci, filozofové a teologové z anglických univerzit, aby diskutovali o analytické filozofii a náboženství. Povahu a náplň těchto rozhovorů nám přibližují příspěvky publikované v antologii pod souborným názvem *Věra a porozumění* (s. 228–257). Tento výběr z diskuse z r. 1965 uvádí proslav W. D. Hudsona, poukazující na ohlas Wittgensteinových prací při zkoumání povahy náboženského jazyka. (Hudson např. poznamenává, že právě jejich vlivem dnes mnozí analytičtí filozofové popírají, že by kritérium pro použití predikátu „skutečně existuje“ mohlo být nalezeno někde mimo náboženskou řeč a pak použito na zvláštní případ „boží existence“.) Konkrétním východiskem pro diskusi byla v tomto případě kniha D. Z. Phillipse *The Concept of Prayer* (London 1965), představující pokus vložít modlitbu právě v duchu Wittgensteinova pojetí „jazykové hry“. John Hick, autor zmíněné už koncepce eschatologické verifikace, však namítá, že v křesťanské tradici se běžně uvažuje o pravdivostní hodnotě náboženských vět a že se proto při zvažování oprávněnosti náboženské víry pokládají za relevantní i filozofické a jiné úvahy. Humphrey Palmer v poznámce Nejdříve porozumět se zaměřuje na kritický rozbor tvrzení, že náboženským větám mohou rozumět pouze věřící lidé, že „porozumět“ tu předpokládá „věřit“.

Dewi Z. Phillips jeve sborníku zastoupen nejen závěrečným slovem ze zmíněné diskuse, ale i studii *Religious Beliefs and Language-Games* (z r. 1970). Jde o příspěvek, který rovněž patří do dnes už velmi bohaté anglické wittgensteinovské literatury. (Phillips je autorem i několika dalších statí, jež Dalferth v bibliografii zařadil do oddílu nadepsaného „Wittgenstein a wittgensteinovský fideismus“.) Autor v něm chce upozornit na různá nedorozumění při výkladech „jazykové hry“ a zároveň odpovědět na námítky některých filozofů. Tak se např. snaží vyložit, proč se mýlí ti filozofové, kteří z poznatku, že smysl náboženských věroučných představ a tezí je alespoň zčásti závislý i na lidském životě mimo náboženství, vyvozují, že by se dostali do rozporu, kdyby zároveň tvrdili, že tyto teze lze chápat i jako specifickou jazykovou hru.

Marxisticky orientovanému čtenáři budou filozofická východiska autorů uvažovaného sborníku ovšem cizí. Ve většině statí může však najít řadu zajímavých poznámek a zjištění nejen o povaze náboženského jazyka, ale i o náboženství samém. V každém případě mu pak Dalferthův výbor nabízí ucelený pohled na jeden z moderních proudů anglické filozofické literatury jednající o náboženství, o jeho jazyku, povaze i významu pro současného člověka.

Jiří Gabriel

Alexander Patschovsky: Die Anfänge einer ständigen Inquisition in Böhmen; Walter de Gruyter, Berlin–New York 1975, 320 s.

O vzniku, povaze a společenské funkci inkvizice bylo napsáno již hodně prací. (Mnohé z výsledků dosavadního bádání o těchto věcech shrnul I. R. Grigulevič v knize *Istorija inkvizicii, která vyšla rovněž česky: Dějiny inkvizice, Praha 1973*.) Ukazují nám, jak od 13. století, v návaznosti na starší formy boje s kacířstvím, svaté tribunály zasahovaly všude tam, kde se objevovaly názory a stanoviska, jejichž šíření neodpovídalo zájmům církve a feudální společnosti. Historikové (např. Rudolf Ho-

linka) doložili, že ani české země nebyly v tomto ohledu výjimkou; inkvizice tu nacházela své oběti už dávno před husitskou revolucí.

Nové objevy v archívech a knihovnách umožňují, aby se náš obraz o činnosti inkvizice dále rozšiřoval a prohluboval, ať už máme na mysli její úlohu ve vývoji středověké společnosti vůbec, nebo historii jejích jednotlivých případů. Patschovského publikace (vydaná v edici *Beiträge zur Geschichte und Quellenkunde des Mittelalters*) nás seznamuje s jedním takovým nálezelem, tentokrát v Herzog-August-Bibliothek v západoněmeckém Wolfenbüttelu – s rukopisem příručky pražských inkvizitorů *Modus iste est procedendi Inquisitorum*.

Kniha obsahuje předmluvu, seznam literatury (s. VI–XVIII), úvodní studii (1–80), čtyři přílohy (80–92), text Příručky (93–231), přehledné tabulky jednotlivých článků Příručky, seznam citátů, věcný a jmenný rejstřík a soupis charakteristických termínů a slovních obrátů (232–319).

V obsáhlé úvodní studii nás editor informuje o objevení rukopisu, o jeho vzniku a skladbě a podává jeho obsahovou analýzu. Na tomto místě uvedeme jen nejjzákladnější zjištění: Rukopis je z druhé poloviny 14. století a představuje redakci textů článků, které byly vybrány jednak ze starších francouzských příruček pro inkvizitory (z druhé poloviny 13. století je příručka, kterou A. Dondaine v práci *Le Manuel de l'Inquisiteur*, 1947, označil jako „Manuel 5“ a *Doctrina de modo procedendi contra hereticos*; mladší je *Practica inquisitionis* od pověstného Bernarda Gul), jednak z materiálu české provenience; původ několika „kusů“ se zatím nepodařilo určit. Prvních deset článků (z celkového počtu 139) obsahuje obecnější poučení o „práci“ inkvizitorů (o procesním řádu, o obviněných, svědčích, trestech apod.), většina dalších měla pak méně zkušeným strážcům katolických dogmat sloužit jako vzor, měla jim pomáhat formulovat různá předvolání, obvinění, rozsudky, vyhlášení exkomunikací, interdiktů atd. Redaktor Příručky sem zařadil i texty papežských a biskupských listin, jimiž byli inkvizitoři uváděni do funkce, dopisy, které inkvizitoři při výkonu svého poslání adresovali duchovním i laikům. (Texty měly sloužit jako příklady, a proto redaktor často vynechával adresy, jména, data.)

Texty českého původu pocházejí z první poloviny 14. století. Většina z nich souvisí s činností známých papežských inkvizitorů Koldy z Koldice a Havla z Kosovic (Jindřichova Hradce). V úvodní studii jim také editor věnuje zvláštní pozornost. Ve zbyvajících článcích se setkáváme s inkvizitorem Waltrem, Tomášem, Hartmannem z Plzně, Svatoslavem z Dlouhé Vsi a s dominikánem Rudolfem. Patschovsky poukazuje na noetický význam těchto textů: Poskytují nejen nové informace o některých případech, ale ve svém úhrnu vypovídají i o celkové situaci, za níž k inkvizičním procesům docházelo. Je přesvědčen, že rukopis bude třeba brát v potaz také v úvahách o těch, proti nimž byla inkvizice zaměřena. V tomto ohledu soudí, že heresiologické spektrum podezřelých, vyslychaných a pronásledovaných bylo širší, než by se dalo vyčíst z dosavadních studií o kacířích a sektářích na české půdě.

Z textů domácího původu tu vybíráme alespoň článek označený číslem 104: biskupský inkvizitor Kolda v něm odsuzuje knihu italského lékaře M. Richardína z Pavie *Declaratio salutarium mandatorum*. Historie M. Richardína hrála totiž důležitou úlohu v známém případě pražského biskupa Jana IV. z Dražic (srov. např. V. Chaloupecký: *Jan z Dražic, poslední biskup pražský, Praha 1908*) a byla také jedním z podnětů, které vedly k tomu, že se ve dvacátých letech 14. století do českých zemí uvedla inkvizice jako stálá instituce. (Před rokem 1315 zasahovala inkvizice asi jenom jednou, a to v šedesátých letech 13. století.) Článek obsahuje i výčet Richardinových kacířských a bludných tezí. Jejich autor se nám jeví jako myslitel ovlivněný latinským averroismem, Sígerem Brabantským. Byl stoupencem „dvoji pravdy“ a zdá se, že směřoval k panteismu a důslednému determinismu; do rozporu s oficiální věroukou se dostal i v oblasti christologické a v nauce o eucharistii. Ani Richardínus se nakonec neubráníl osudu, který potkal mnohé z těch, kteří se stali předmětem zájmu inkvizitorů: Koldův svatý tribunál ho prohlásil za kacíře a předal světské moci k potrestání.